

หลักประชาธิปไตยและบทบาทของทนายความในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

ว่าที่ร้อยตรี ดร. ถวัลย์ รุยาพร¹

บทคัดย่อ

บทคัดย่อหรือสาระสังเขป

หลักประชาธิปไตยเป็นหลักการที่รับรองสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของประชาชน โดยที่หลักการดังกล่าวได้รับการรับรองโดยบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 หมวด 3 ในบทบัญญัติในหมวดนี้ยังได้รับรองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลในคดีอาญาไว้ มีมาตราสำคัญคือมาตรา 28 มาตรา 29 และบัญญัติรับรองความเสมอภาคในทางกฎหมายไว้ในมาตรา 27 ด้วย

สภาทนายความ ในฐานะองค์กรวิชาชีพทนายความมีบทบาทสำคัญต่อการที่ทนายความในประเทศไทยเป็นกลไกประการหนึ่งในการสร้างเสริมความยุติธรรมทางอาญาให้แก่ประชาชนโดยผ่านช่องทางของทนายความอาสาของสภาทนายความ ทนายความอาสาเกิดขึ้นตามพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528 เป็นทนายความที่ขึ้นทะเบียนกับสภาทนายความ มีหน้าที่ให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชน โดยเฉพาะประชาชนผู้ยากไร้ หรือผู้ขาดโอกาสในการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา เพราะทนายความอาสา มีหน้าที่ให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนโดยที่ไม่คิดค่าใช้จ่าย ส่งผลให้ประชาชนที่ยากไร้หรือขาดโอกาสสามารถที่จะต่อสู้คดีในกระบวนการยุติธรรมได้ไม่จำกัดว่าจะเป็นคดีแพ่งหรือคดีอาญา ทำให้ประชาชนได้รับความเสมอภาคกันในทางกฎหมายสอดคล้องกับที่ได้รับรองไว้ในรัฐธรรมนูญ นอกจากบทบาทของทนายความอาสาของสภาทนายความแล้ว บทบาทของทนายความทั่วไปที่ว่าความในคดีต่างๆ ทั้งราชอาณาจักรยังถูกควบคุมด้วยข้อบังคับสภาทนายความ ว่าด้วยมรรยาททนายความ พ.ศ. 2529 ที่กำหนดวิธีการปฏิบัติตนของทนายความ รวมถึงกำหนดมาตรการลงโทษในกรณีที่ทนายความประพฤติผิดมรรยาททนายความ โดยที่มาตรการดังกล่าวมีตั้งแต่พักโทษ โดยตัดเงินเดือนหรือทำทัณฑ์บนเป็นหนังสือ ภาคทัณฑ์ ห้ามทำการเป็นทนายความมีกำหนดไม่เกิดสามปี และลบชื่อออกจากทะเบียนทนายความ

คำสำคัญ หลักประชาธิปไตย ทนายความ กระบวนการยุติธรรมทางอาญา

¹ นายกสภาทนายความ

ความนำ

การปกครองระบอบประชาธิปไตยมีลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งคือ หลักเรื่องความเสมอภาค ความเสมอภาคทางการเมือง ความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ ความเสมอภาคทางสังคม และความเสมอภาคทางกฎหมาย บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมือง อันขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญหรือเหตุอื่นใดจะกระทำมิได้ และรัฐต้องจัดระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และไม่เลือกปฏิบัติ และให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็ว และไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร รัฐพึงให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายที่จำเป็นและเหมาะสมแก่ผู้ยากไร้หรือผู้ด้อยโอกาสในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม รวมตลอดถึงการจัดหาทุนความให้ ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนในฐานะทนายความและผู้แทนขององค์กรวิชาชีพทนายความเห็นว่าจุดประสงค์สำคัญของประชาธิปไตยในภาคส่วนของกระบวนการยุติธรรม คือ ทำอย่างไรให้ประชาชนสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ด้วยความสะดวก รวดเร็ว เสมอภาค จึงขอนำเสนอบทบาทของทนายความในการมีส่วนร่วมด้านการอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนผู้มีอรรถคดีตามหลักการของประชาธิปไตย

ความหมายและรากฐานของประชาธิปไตย

ประชาธิปไตย (Democracy) มีรากศัพท์มาจากภาษากรีก คือ Demokratia มาจากภาษากรีก 2 คำ คือ demos (ประชาชน people) กับ kratia มาจากคำกริยา Kratien (การปกครอง To Rule) ดังนั้น Demokratia จึงแปลว่า การปกครองโดยประชาชน และประชาธิปไตย ตามความหมายในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 แปลว่า [ประชาธิปไตย, ประชาธิปไตย] น. ระบอบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่, การถือเสียงข้างมากเป็นใหญ่. (ส. ประชา + ป. อธิปไตย)

ประชาธิปไตยในประเทศไทย

เมื่อกล่าวถึงประชาธิปไตยในสังคมการเมืองไทย อาจกล่าวได้ว่ายุคที่เริ่มเข้าสู่การเมืองระบอบประชาธิปไตยเริ่มต้นขึ้นหลังเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 โดยคณะราษฎร นับเป็นจุดเริ่มต้นของพัฒนาการทางด้านประชาธิปไตย ภายใต้ชื่อเรียกรูปแบบการปกครองว่าการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข การมีรัฐธรรมนูญฉบับแรก คือ พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. 2475 เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ.2475 คือ การนำประเทศเข้าสู่ระบอบใหม่ภายใต้รัฐธรรมนูญที่ประกันรับรอง สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลทุกชนชั้น การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จึงนับได้ว่าเป็นการปฏิวัติครั้งแรก และครั้งเดียวที่เป็น “จุดเปลี่ยน” (Turning Point) สำคัญที่สุดสำหรับสังคมไทย²

หลักการของประชาธิปไตย

1. อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน (Popular Sovereignty) ประชาธิปไตยถือเป็นอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศที่คนในสังคมสามารถแสดงออกถึงความต้องการของตนได้ อีกทั้งเป็นการปกครองเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่พลเมืองในสังคมด้วย ปัจจุบันการปกครองระบอบประชาธิปไตยทางอ้อม (Indirect Democracy) เป็นกระบวนการปกครองโดยการเลือกตัวแทนเข้าไปทำหน้าที่ในการปกครอง เช่น การเลือกตั้ง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบอื่นๆ³

2. หลักสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่

สิทธิ หมายถึงประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้ เสรีภาพ หมายถึงความสามารถที่จะกระทำการใด ๆ ได้ตามที่ตนปรารถนาโดยไม่มีอุปสรรคขัดขวาง เช่น เสรีภาพในการ

² ทวีศักดิ์ ตั้งปฐมวงศ์, “การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 การปฏิวัติที่ถูกนิยามใหม่,” *วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม* 31, ๑.3 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2555): 39.

³ ธัญชัช วิภัติภูมิประเทศ, “ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของนักศึกษามหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต,” *รายงานผลการวิจัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต* (2556), 7.

พูด เสรีภาพในการนับถือศาสนา, ความมีสิทธิที่จะทำอะไรก็ได้โดยไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น⁴ จะจำกัดได้ แต่ก็โดยกฎหมายเท่านั้นหน้าที่ หมายถึง สิ่งที่คุณต้องปฏิบัติหรืองดเว้นจากการปฏิบัติ กิจที่ต้องทำด้วยความรับผิดชอบ ดังนั้น หลักสิทธิ เสรีภาพและหน้าที่ตามหลักประชาธิปไตย จึงหมายความถึงสิทธิของคุณที่จะกระทำการใดหรือ งดเว้นการกระทำการใดอย่างมีเสรีภาพภายใต้กฎหมายและไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น

2.1 การปกครองระบอบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 หมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทยได้บัญญัติหลักของสิทธิและเสรีภาพเอาไว้ ดังนี้

2.1.1 เสรีภาพในการคิดและการแสดงออก (Freedom of Thought and Expression)

มาตรา 25 สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย นอกจากที่บัญญัติคุ้มครองไว้เป็นการเฉพาะในรัฐธรรมนูญแล้ว การใดที่มีได้ห้ามหรือจำกัดไว้ในรัฐธรรมนูญหรือในกฎหมายอื่น บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพที่จะทำเช่นนั้นได้และได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ ตราบเท่าที่ใช้สิทธิหรือเสรีภาพเช่นนั้นไม่กระทบกระเทือนหรือเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน และไม่ละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลอื่น

สิทธิหรือเสรีภาพใดที่รัฐธรรมนูญให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติหรือให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายบัญญัติแม้ยังไม่มีมาตรการกฎหมายนั้นขึ้นใช้บังคับ บุคคลหรือชุมชนย่อมสามารถใช้สิทธิหรือเสรีภาพนั้นได้ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ

บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่ได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญเพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้

บุคคลซึ่งได้รับความเสียหายจากการถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพหรือจากการทำความผิดอาญาของบุคคลอื่น ย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาหรือช่วยเหลือจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 26 การตรากฎหมายที่มีผลเป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ในกรณีที่รัฐธรรมนูญมิได้บัญญัติเงื่อนไขไว้กฎหมายดังกล่าวต้องไม่ขัดต่อหลักนิติธรรม ไม่เพิ่มภาระหรือจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลเกินสมควรแก่เหตุ และจะกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลมิได้รวมทั้งต้องระบุเหตุผลความจำเป็นในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพไว้ด้วย

กฎหมายตามวรรคหนึ่ง ต้องมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไป ไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่งหรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเจาะจง

มาตรา 34 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูดการเขียน การพิมพ์ การโฆษณา และการสื่อความหมายโดยวิธีอื่น การจำกัดเสรีภาพดังกล่าวจะกระทำมิได้เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ตราขึ้นเฉพาะเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ เพื่อคุ้มครอง สิทธิหรือ

⁴ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554

เสรีภาพของบุคคลอื่น เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนหรือเพื่อป้องกันสุขภาพของประชาชน

เสรีภาพทางวิชาการย่อมได้รับความคุ้มครอง แต่การใช้เสรีภาพนั้นต้องไม่ขัดต่อหน้าที่ของปวงชนชาวไทยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน และต้องเคารพและไม่ปิดกั้นความเห็นต่างของบุคคลอื่น

มาตรา 35 บุคคลซึ่งประกอบวิชาชีพสื่อมวลชนย่อมมีเสรีภาพในการเสนอข่าวสารหรือการแสดงความคิดเห็นตามจริยธรรมแห่งวิชาชีพ

การสั่งปิดกิจการหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนอื่นเพื่อลิดรอนเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำมิได้

การให้นำข่าวสารหรือข้อความใดๆ ที่ผู้ประกอบวิชาชีพสื่อมวลชนจัดทำขึ้นไปให้เจ้าหน้าที่ตรวจก่อนนำไปโฆษณาในหนังสือพิมพ์หรือสื่อใดๆ จะกระทำมิได้เว้นแต่จะกระทำในระหว่างเวลาที่ประเทศ อยู่ในภาวะสงคราม

2.1.2 เสรีภาพจากการถูกรัฐหรือบุคคลอื่นกระทำต่อตนโดยปราศจากสิทธิอำนาจที่ถูกต้องตามกฎหมาย อันเป็นหลักประกันว่าประชาชนทุกคนจะได้รับการปฏิบัติต่อตนภายในขอบเขตอำนาจตามที่กฎหมายอนุญาต (Freedom from Arbitrary Treatment by the State or Other People)

มาตรา 29 บุคคลไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้

ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้

การควบคุมหรือคุมขังผู้ต้องหาหรือจำเลยให้กระทำได้เพียงเท่าที่จำเป็น เพื่อป้องกันมิให้มีการหลบหนี

ในคดีอาญา จะบังคับให้บุคคลให้การเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเองมิได้

คำขอประกันผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาต้องได้รับการพิจารณาและจะเรียกหลักประกันจนเกินควรแก่กรณีมิได้ การไม่ให้ประกันต้องเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 30 การเกณฑ์แรงงานจะกระทำมิได้เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตาม บทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ตราขึ้นเพื่อป้องกันภัยพิบัติสาธารณะ หรือในขณะที่มีการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินหรือประกาศใช้กฎอัยการศึก หรือในระหว่างเวลาที่ประเทศอยู่ในภาวะสงคราม หรือการรบ

2.1.3 เสรีภาพในการย้ายที่อยู่ (Freedom of Movement)

มาตรา 38 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการเดินทางและการเลือกถิ่นที่อยู่

การจำกัดเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำมิได้เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ตราขึ้นเพื่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือสวัสดิภาพของประชาชน หรือการผังเมือง หรือเพื่อรักษาสถานภาพของครอบครัว หรือเพื่อสวัสดิภาพของผู้เยาว์

2.1.4 เสรีภาพในการชุมนุมอย่างสงบโดยปราศจากอาวุธและเสรีภาพในการรวมตัวกันเป็นสมาคม (Freedom of Assembly and Association)

มาตรา 42 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการรวมกันเป็นสมาคม สหกรณ์สหภาพ องค์กรชุมชน หรือหมู่คณะอื่น การจำกัดเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำมิได้เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ตราขึ้นเพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อการป้องกันหรือขจัดการกีดกันหรือการผูกขาด

มาตรา 44 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ

การจำกัดเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำมิได้เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ตราขึ้นเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ ความปลอดภัยสาธารณะ ความสงบ เรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อคุ้มครองสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลอื่น

2.1.5 เสรีภาพในเรื่องส่วนตัวอื่นๆ (Personal Freedom)

มาตรา 28 บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย

การจับและการคุมขังบุคคลจะกระทำมิได้เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายของศาลหรือมี เหตุอย่างอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ

การค้นตัวบุคคลหรือการกระทำใดอันกระทบกระเทือนต่อสิทธิหรือเสรีภาพในชีวิตหรือร่างกายจะกระทำมิได้เว้นแต่มีเหตุตามที่กฎหมายบัญญัติ

การทรมาน ทารุณกรรม หรือการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรมจะกระทำมิได้

มาตรา 31 บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนาและย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติหรือประกอบพิธีกรรมตามหลักศาสนาของตน แต่ต้องไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของปวงชนชาวไทยไม่เป็นอันตรายต่อความปลอดภัยของรัฐ และไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

มาตรา 32 บุคคลย่อมมีสิทธิในความเป็นอยู่ส่วนตัว เกียรติยศ ชื่อเสียง และครอบครัว การกระทำอันเป็นการละเมิดหรือกระทบต่อสิทธิของบุคคลตามวรรคหนึ่ง หรือการนำข้อมูลส่วนบุคคลไปใช้ประโยชน์ไม่ว่าในทางใดๆ จะกระทำมิได้เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ตราขึ้นเพียงเท่าที่จำเป็นเพื่อประโยชน์สาธารณะ

มาตรา 33 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในเคหสถาน การเข้าไปในเคหสถานโดยปราศจากความยินยอมของผู้ครอบครอง หรือการค้น เคหสถานหรือที่รโหฐานจะกระทำมิได้เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายของศาลหรือมีเหตุอย่างอื่นตามที่ กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 36 บุคคลย่อมมีสิทธิในทรัพย์สินและการสืบมรดก

การตรวจ การกัก หรือการเปิดเผยข้อมูลต่อบุคคลสื่อสารถึงกัน รวมทั้งการกระทำด้วยประการใดๆ เพื่อให้ล่วงรู้หรือได้มาซึ่งข้อมูลต่อบุคคลสื่อสารถึงกันจะกระทำมิได้เว้นแต่มีคำสั่ง หรือหมายของศาลหรือมีเหตุอย่างอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 40 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการประกอบอาชีพ การจำกัดเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำมิได้เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ตราขึ้นเพื่อรักษาความมั่นคงหรือเศรษฐกิจของประเทศ การแข่งขันอย่างเป็นธรรม การป้องกันหรือขจัดการกีดกันหรือการผูกขาด การคุ้มครองผู้บริโภค การจัดระเบียบการ ประกอบอาชีพเพียงเท่าที่จำเป็นหรือเพื่อประโยชน์สาธารณะอย่างอื่น

3. หลักความเสมอภาค

3.1 การปกครองระบอบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้บัญญัติเรื่องความเสมอภาคเอาไว้ ดังนี้

3.1.1 ความเสมอภาคทางการเมือง ความเสมอภาคทางการเมืองประชาชนทุกคนสามารถมีส่วนร่วมทางการเมืองได้อย่างเท่าเทียมกัน

3.1.2 ความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ

3.1.3 ความเสมอภาคทางสังคม

3.1.4 ความเสมอภาคทางกฎหมาย

มาตรา 26 การตรากฎหมายที่มีผลเป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ในกรณีที่รัฐธรรมนูญมิได้บัญญัติเงื่อนไขไว้กฎหมายดังกล่าวต้องไม่ขัดต่อหลักนิติธรรม ไม่เพิ่มภาระหรือจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลเกินสมควรแก่เหตุ และจะกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลมิได้รวมทั้งต้องระบุเหตุผลความจำเป็นในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพไว้ด้วยกฎหมายตามวรรคหนึ่ง ต้องมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไป ไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่งหรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเจาะจง

3.1.5 ความเสมอภาคในโอกาส

มาตรา 27 บุคคลย่อมเสมอภาคกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน

ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน

การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ หรือเหตุอื่นใดจะกระทำมิได้

มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิหรือเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น หรือเพื่อคุ้มครองหรืออำนวยความสะดวกให้แก่เด็ก สตรีผู้สูงอายุ คนพิการ หรือผู้ด้อยโอกาส ย่อมไม่ถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม

บุคคลผู้เป็นทหาร ตำรวจ ข้าราชการ เจ้าหน้าที่อื่นของรัฐ และพนักงานหรือลูกจ้างขององค์กรของรัฐย่อมมีสิทธิและเสรีภาพเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป

4. หลักการปกครองโดยเสียงข้างมากเคารพเสียงข้างน้อย

ในกรณีที่ต้องมีการตัดสินใจเพื่อเลือกกระทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งบนสถานการณ์ที่มีความคิดเห็นที่แตกต่าง หลากหลาย ทางออกที่ดีที่สุด คือ การเลือกปฏิบัติตามมติเอกฉันท์ แต่หากไม่สามารถหาข้อสรุปที่เป็นเอกฉันท์ได้ ในระบอบประชาธิปไตยจะต้องยึดหลักการตัดสินใจความขัดแย้งด้วยวิธีการลงคะแนนเสียงและเลือกที่จะปฏิบัติ

3. หลักนิติธรรม

การยึดถือกฎหมายเป็นเกณฑ์ในการดำเนินกิจกรรม ถือว่าเป็นนโยบายและความต้องการของประชาชน เพราะกฎหมายที่ใช้บังคับได้ถูกกำหนดขึ้นโดยผู้แทนของประชาชน จึงถือได้ว่ากฎหมายมาจากประชาชนนั่นเอง นอกจากนี้ ยังถือว่ากฎหมายเป็นหลักประกันที่สำคัญ เพราะกฎหมายมีการบัญญัติอย่างชัดเจนเปิดเผย และใช้กระบวนการพิสูจน์ที่มีเหตุผลที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ จึงสามารถนำไปใช้เพื่อก่อให้เกิดความยุติธรรมและคุ้มครองเสรีภาพของบุคคล⁵

ความเสมอภาคด้านกระบวนการยุติธรรมและนายความอาสา

วรรณชัย บุญบำรุง⁶ กล่าวว่า “การปกครองระบอบประชาธิปไตยมีจุดประสงค์ที่สำคัญประการหนึ่งก็คือเพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรของรัฐที่มีอยู่จำกัดอย่างเท่าเทียมและเสมอภาคกัน โดยไม่ให้เกิดการศึกษาหรือฐานะทางเศรษฐกิจของประชาชนซึ่งเรียกโดยรวมว่าผู้ด้อยโอกาสมาเป็นอุปสรรค ดังนั้น เมื่อกระบวนการยุติธรรมเป็นบริการสาธารณะอย่างหนึ่ง รัฐซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจแทนประชาชนต้องจัดทำเพื่อให้สิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามการปกครองระบอบประชาธิปไตยได้รับการปฏิบัติหรือบังคับให้เป็นรูปธรรม”

ผู้จบการศึกษาระดับปริญญาตรีจากคณะนิติศาสตร์หรืออนุปริญญาทางนิติศาสตร์หรือประกาศนียบัตรในวิชานิติศาสตร์ซึ่งเทียบได้ไม่ต่ำกว่าปริญญาตรี หรืออนุปริญญา หรือปริญญานิติศิลป-ศาสตรบัณฑิตทางกฎหมาย หรือสถาบันการศึกษาในประเทศหรือต่างประเทศและเป็นผู้ผ่านการอบรมวิชาว่าความจากสภาทนายความทนายความจึงเป็นผู้มีสิทธิขอจดทะเบียนเป็นทนายความ ดังนั้น ทนายความจึงเป็นวิชาชีพอิสระ ดังนั้น เมื่อประชาชนผู้ที่ต้องการความเห็นหรือคำแนะนำทางกฎหมายตลอดจนกรณีมีความประสงค์เพื่อให้ทนายความว่าต่างหรือแก้ต่างในคดีความของตนก็สามารถจัดหาทนายความได้โดยเสียค่าใช้จ่ายของตนเองโดยไม่ต้องรับบริการจากรัฐ แต่ในกรณีที่ประชาชนผู้นั้นเป็นบุคคลที่ไม่พร้อมทางด้านเศรษฐกิจ หากมีความประสงค์ต้องการคำแนะนำทางกฎหมายหรือมีความ

⁵ ธีธัช วิภัติภูมิประเทศ, “ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของนักศึกษามหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต,” *รายงานผลการวิจัย/มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต* (2556), 9.

⁶ วรรณชัย บุญบำรุง, “การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมกับหลักประชาธิปไตย,” *เอกสารวิชาการส่วนบุคคล หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย วิทยาลัยรัฐธรรมนุญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ*, 16.

ประสงค์ต้องการให้ทนายความว่าต่างหรือแตกต่างกันในคดีความของตนก็สามารถเข้าถึงบริการทางกฎหมายได้อย่างเสมอภาคเท่าเทียมกับประชาชนผู้มีความสามารถทางเศรษฐกิจ ทนายความผู้ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายในกรณีดังกล่าว เรียกว่า ทนายความอาสา สภาทนายความ นอกจากนี้เป็นองค์กรวิชาชีพมีหน้าที่ในการควบคุมกำกับทนายความ ตามพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528 และข้อบังคับสภาทนายความ ว่าด้วยมรรยาททนายความ พ.ศ. 2529 แล้วนั้น สภาทนายความยังมีวัตถุประสงค์ในการช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนผู้มีอรรถคดีที่ยากไร้และไม่ได้รับความเป็นธรรม ทั้งฝ่ายผู้เสียหาย โจทก์ ผู้ถูกกล่าวหา จำเลย ให้สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยไม่เสียค่าทนายความ จึงเป็นการสร้างความเสมอภาคให้แก่ประชาชน สอดคล้องกับที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้กำหนดให้รัฐจัดระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และไม่เลือกปฏิบัติ และให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็ว และไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายที่จำเป็นและเหมาะสมแก่ผู้ยากไร้หรือผู้ด้อยโอกาสในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม รวมตลอดถึงการจัดหาทนายความ และในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้ ดังนั้น ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาจึงต้องได้รับโอกาสเพื่อพิสูจน์ความผิดหรือบริสุทธิ์ของตนเองอย่างเต็มที่ในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เริ่มตั้งแต่ชั้นจับกุม สอบสวน และชั้นพิจารณา คดี ภารกิจดังกล่าว สภาทนายความ โดยข้อบังคับสภาทนายความ ว่าด้วยการแบ่งส่วนงานของสภาทนายความและอำนาจหน้าที่ของกรรมการสภาทนายความ พ.ศ. 2556 อยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน และสำนักงานคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย กล่าวคือ นอกจากประชาชนจะขอรับคำแนะนำ ความเห็นทางกฎหมายทั้งคดีแพ่งและคดีอาญาจากทนายความอาสาของสำนักงานคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายแล้วนั้น ประชาชนยังสามารถขอรับความช่วยเหลือทางกฎหมายจากทนายความอาสาของสภาทนายความในกรณีที่ต้องใช้สิทธิทางศาลว่าต่างในกรณีเป็นผู้เสียหายหรือโจทก์ หรือใช้สิทธิแก่ต่างกรณีเป็นผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยอันเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนความเสมอภาคด้านกฎหมายตามหลักประชาธิปไตย

ความเสมอภาคด้านกระบวนการยุติธรรมและทนายความในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

ในคดีอาญาผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาซึ่งถูกควบคุมหรือขังมีสิทธิแจ้งหรือขอเจ้าพนักงานแจ้งให้ญาติหรือผู้ซึ่งผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาไว้วางใจทราบถึงการถูกจับกุมและสถานที่ที่ถูกควบคุมในโอกาสแรก และให้ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหา มีสิทธิพบและปรึกษาผู้ซึ่งจะเป็นทนายความเป็นการเฉพาะตัวให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้ในชั้นสอบสวน ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในคดีที่ผู้ต้องหาไม่อายุไม่เกินสิบแปดปีในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา ก่อนเริ่มถามคำให้การให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีให้รัฐจัดหาทนายความให้ ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกก่อนเริ่มถามคำให้การให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาว่าก่อนว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีและผู้ต้องหาต้องการทนายความ ให้รัฐจัดหาทนายความให้ ซึ่งการจัดหา

ทนายความในกรณีดังกล่าว ให้พนักงานสอบสวนปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนด ในกฎกระทรวง และให้ทนายความที่รัฐจัดหาให้ได้รับเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายตามระเบียบที่กระทรวง ยุติธรรมกำหนดโดยได้รับความเห็นชอบจากกระทรวงการคลัง ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือใน คดีที่จำเลยมีอายุไม่เกินสิบแปดปีในวันที่ถูกฟ้องต่อศาล ก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลถามจำเลยว่ามี ทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีก็ให้ศาลตั้งทนายความให้ ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุก ก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาล ถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่ถ้าไม่มีและจำเลยต้องการทนายความ ก็ให้ศาลตั้งทนายความให้คำ ร้องขอถอนฟ้องคดีอาญาจะยื่นเวลาใดก่อนมีคำพิพากษาของศาลชั้นต้นก็ได้ ศาลจะมีคำสั่งอนุญาต หรือไม่อนุญาตให้ถอนก็ได้แล้วแต่ศาลจะเห็นสมควรประการใด ถ้าคำร้องนั้นได้ยื่นในภายหลังเมื่อ จำเลยให้การแก้คดีแล้ว ให้ถามจำเลยว่าจะคัดค้านหรือไม่ แล้วให้ศาลจดคำแถลงของจำเลยไว้ ในกรณี จำเลยคัดค้านการถอนฟ้อง ให้ศาลยกคำร้องขอถอนฟ้องนั้นเสีย คดีความผิดต่อส่วนตัว จะถอนฟ้อง หรือยอมความในเวลาใดก่อนคดีถึงที่สุดก็ได้ แต่ถ้าจำเลยคัดค้านให้ศาลยกคำร้องขอถอนฟ้องนั้นเสีย ในคดีราษฎรเป็นโจทก์ให้ไต่สวนมูลฟ้อง การพิจารณาและสืบพยานในศาลให้ทำโดยเปิดเผยต่อหน้า จำเลยเว้นแต่บัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น จากบทบัญญัติของวิธีพิจารณาความอาญาและการพิจารณาคดี ของศาลไทย แสดงให้เห็นได้ว่ากฎหมายได้ให้โอกาสและความเสมอภาคในการได้รับความคุ้มครองตาม กฎหมายทั้งฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลย ป้องกันไม่ให้มีการฟ้องคดีกันโดยไม่สุจริต เพราะโทษทางอาญามี ผลกระทบต่อสิทธิ เสรีภาพ ชื่อเสียงของจำเลยเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น กฎหมายจึงต้องให้โอกาสแก่จำเลย ให้การพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเองได้อย่างเต็มที่และได้รับโอกาสที่จะมีทนายความในทุกขั้นตอนของ กระบวนการยุติธรรมเพื่อความเสมอภาคในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ในเรื่องนี้ สมยศ ไขประ พาย⁸ ได้แสดงความคิดเห็นไว้ดังนี้ว่า “การพิจารณาคดีของศาลไทยเราจะได้ถือตามหลักกฎหมาย พยานของอังกฤษทุกประการและมีบทบัญญัติให้อำนาจศาลในการสืบพยานคล้ายระบบไต่สวน แต่ทาง ปฏิบัติก็ยอมรับกันว่า ศาลไทยเรายังไม่ได้รับบทบาทที่กฎหมายให้ไว้มากนัก โดยปกติศาลจะวางตัว เป็นกลาง ไม่เข้าไปสอดแทรกถามพยานโดยไม่จำเป็น ศาลจะไม่เรียกพยานมาสืบเองโดยเฉพาะในคดี แพ่งศาลจะไม่เข้าไปช่วยถามให้ฝ่ายใดเลย ในคดีอาญาศาลอาจช่วยถามพยานให้จำเลย แต่ศาลจะไม่ ช่วยซักถามพยานโจทก์ โดยถือหลักกว่าเป็นหน้าที่ของโจทก์ที่จะต้องพิสูจน์ความผิดของจำเลยศาลจะไม่ ช่วยถามพยานโจทก์ให้จำเลยได้รับโทษ ถ้าโจทก์นำสืบพยานหลักฐานไม่สิ้นสงสัยตามสมควรศาลก็จะ ยกฟ้องและศาลถือเคร่งครัดว่าถ้าฟ้องโจทก์เคลือบคลุมหรือซ่อนนำสืบของโจทก์แตกต่างไปจากคำฟ้อง แล้ว ศาลจะยกฟ้องเสมอ โดยไม่คำนึงว่าตามความเป็นจริงจำเลยได้กระทำความผิดหรือไม่ แม้ว่าหลัก ในเรื่องนี้จะผ่อนคลายเป็นตอนที่ได้มีการแก้ไขประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 192 ก็ตาม วิธีปฏิบัติของศาลดังกล่าวมานั้น เป็นที่ยอมรับจนถือได้ว่าเป็นนิติประเพณีผู้พิพากษาผู้ใดไม่ ปฏิบัติตามแม้โดยกฎหมายจะมีอำนาจทำได้ ก็จะเป็นที่ครหาว่าไม่วางตัวเป็นกลางได้ อาจกล่าวได้ว่า ระบบพิจารณาคดีและสืบพยานของเรา ได้นำหลักจากระบบกล่าวหาและระบบไต่สวนมาใช้ผสมผสาน กัน เหตุที่มีผู้เห็นว่าระบบการพิจารณาและสืบพยานของศาลไทยเป็นระบบไต่สวนนั้น เข้าใจว่าเป็น เรื่องที่ประสงค์จะให้ศาลมีบทบาทในการดำเนินกระบวนการพิจารณาและสืบพยานให้มากขึ้นนั่นเอง”

⁸ สมยศ ไขประพาย, “บทบาทอำนาจของศาลยุติธรรมในการพิจารณาคดีระบบไต่สวน,” หลักสูตรผู้บริหารในศาลชั้นต้น สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม, สำนักงานศาลยุติธรรม, 12.

เพราะความมุ่งหมายหลักในการอำนวยความสะดวกก็คือ การให้ประชาชนผู้มาศาลได้รับความสะดวก รวดเร็ว ประหยัดและเป็นธรรมแสดงให้เห็นได้ว่ากฎหมายได้ให้ความเสมอภาคในการได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายแสดงให้เห็นได้ว่ากฎหมายได้ให้ความเสมอภาคในการได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายแสดงให้เห็นได้ว่ากฎหมายได้ให้ความเสมอภาคในการได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย

บรรณานุกรม

วิทยานิพนธ์และรายงานการวิจัย

ธัญธัช วิกิติกุมิประเทศ. “ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของนักศึกษามหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.” รายงานผลการวิจัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

ธัญธัช วิกิติกุมิประเทศ. ,, 2556.

วรรณชัย บุญบำรุง, “การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมกับหลักประชาธิปไตย,” เอกสารวิชาการส่วนบุคคล

หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย วิทยาลัยรัฐธรรมนุญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ สมยศ ไชยประพาย, “บทบาทอำนาจของศาลยุติธรรมในการพิจารณาคดีระบบไต่สวน”, หลักสูตรผู้บริหารในศาลชั้นต้น สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม ,สำนักงานศาลยุติธรรม.

บทความในวารสาร

ทวีศักดิ์ ตั้งปฐมวงศ์. “การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 การปฏิวัติที่ถูกนิยามใหม่.” วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม 31, ฉ.3 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2555): 39.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554

กฎหมาย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2560

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา